

УДК 81'255.4

СВІТОГЛЯДНІ УНІВЕРСАЛІЇ В ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Олена Шустер

здобувачка вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності
035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: lenochkazvezda15@gmail.com

Олег Гапченко

здобувач вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності
035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: akeenoir@gmail.com

Агата Рожкова

здобувачка вищої освіти за другим (магістерським) рівнем зі спеціальності
035 Філологія Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна
e-mail: agatha.rozhkova@gmail.com

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена дослідженню особливостей відтворення лінгвістичних репрезентантів світоглядних універсалій в англо-українському художньому перекладі. У якості матеріалу дослідження обрано жанр фентезі, який постає авторським втіленням світоглядних універсалій, які у своїй взаємодії та зчепленні задають цілісну узагальнену подобу людського світу. Світоглядні універсалії — це категорії, які акумулюють історично накопичений соціальний досвід і в системі яких людина певної культури оцінює, осмислює та переживає світ, зводить у цілісність усі явища дійсності, що потрапляють у сферу її досвіду.

Встановлено, що фентезійний твір Дж. Роулінг репрезентований опозицією «добра» та «зла», які представлені реаліями чарівного світу. Результати структурно-семантичного аналізу тематичних груп світоглядних універсалій, що створюють філософську концепцію твору фентезі та лексичних одиниць, що актуалізують їх, дозволяють виявити такі групи реалій: ономастичні реалії, побутові реалії, етнографічні та міфологічні реалії, реалії державно-адміністративного устрою та громадського життя.

Зіставний аналіз особливостей перекладу реалій чарівного світу дозволяє констатувати, що перекладач вдається до різних типів перекладу: власне описового перекладу, а також різних комбінацій описового перекладу: транскрипція та описовий переклад у перекладацькому коментарі, транскрипція та описовий переклад у тексті твору, графічне перенесення (збереження оригінального написання) та описовий переклад у тексті твору, калькування та описовий переклад у перекладацькому коментарі.

Ключові слова: жанр фентезі, світоглядна універсалія, стратегія перекладу, прийоми перекладу.

Вступ. Художні тексти є носіями особливої емоційно-естетичної інформації. Головне завдання художнього твору — звернути увагу читача на універсальне, головне, вічне, допомогти розглянути це вічне в частці, на цій частці не зупиняючись, а просуючись далі, у всьому доходячи до самої суті.

Жанр фентезі постає особливим літературним напрямом в художньому просторі. Він виділяється на основі своєї специфічної фантастичної природи, яка обумовлює і особливий сюжет, і особливу картину світу, і особливий тип героя. Символізм, структура й функція твору фентезі — феномен досить складний. З'єднуючи в собі елементи міфу й чарівної казки, фентезі є одним із засобів формування в людині таких основ життя, як мораль, етика, самоідентифікація з добром, моральні інтенції, а також можливим «засобом конструювання в людині первинної картини світу та первинної метафізичності як основ для наступного формування особистості й, у результаті, одним з ефективних засобів формування повноцінної особистості. Фентезі є транслятором певної етнокультури та, зокрема, народної мудрості, поряд із притчами, прислів'ями й ін.» (Солодуб, 2005).

Літературний твір фентезі постає авторським втіленням світоглядних універсалій, які у своїй взаємодії та зчепленні задають цілісну узагальнену подобу людського світу. Світоглядні універсалії — це категорії, які акумулюють історично накопичений соціальний досвід і в системі яких людина певної культури оцінює, осмислює та пере-

живає світ, зводить у цілісність усі явища дійсності, що потрапляють у сферу її досвіду. Це вічні, онтологічні та метафізичні константи людського буття. Універсалії трактуються як один зі способів осмислення людиною дійсності, її адаптації до неї в процесі соціалізації. До таких універсалій дослідники відносять фундаментальні явища об'єктного та суб'єктного характеру: щастя, честь, справедливість, пізнання, істину і т. п., досвід, осмислення яких накопичений людством чи не за весь період його існування (Володина).

Серед універсалій, за допомогою яких виражені визначення людини як суб'єкта діяльності, структури її спілкування, її відносини до інших людей і суспільства в цілому, до цілей і цінностей соціального життя можна віднести такі категорії: «людина», «суспільство», «я», «інші», «свідомість», «добро», «краса», «віра», «надія», «совість», «справедливість», «воля» і т. п. Ці категорії фіксують у найбільш загальній формі досвід, що історично накопичується, включення індивіда в систему соціальних відносин і комунікацій.

Твір фентезі як явище професійної культури являє собою не одномірне історичне, етнічне, філологічне, фольклорне, художнє або педагогічне утворення в структурі соціуму. Він з'являється як багатомірна система, в якій у знятому вигляді присутні всі грані, аспекти життєдіяльності соціуму. Світ фентезі — це «світ соціуму в його реально-ірреальному відбитті, у єдності прози життя та поезії фантазії» (Кольцова).

Актуальність дослідження зумовлена стрімким поширенням перекладеної літератури фентезі в сьогоденній Україні, необхідністю систематизувати і класифікувати засоби лінгвістичної маніфестації світоглядних універсалій у художній літературі, а саме у жанрі фентезі, зростаючим інтересом вітчизняних і зарубіжних перекладознавців до засобів оптимального відтворення усіх змістовних та формальних параметрів фентезійних творів, потребою заповнити цю лакуну в українському перекладознавстві.

Мета дослідження полягає у встановленні особливостей відтворення світоглядних універсалій, репрезентованих у романах Дж. К. Роулінг про Гаррі Поттера, українською мовою.

Для досягнення поставленої мети було сформульовано такі **завдання**:
– описати структурно-типологічні характеристики аналізованого твору фентезі;

– визначити базові типи світоглядних універсалій, що створюють філософську концепцію твору фентезі, та мовні одиниці, що актуалізують їх;

– провести зіставний аналіз перекладу універсалій цільовою мовою фентезійних творів на прикладі українського перекладу романів Дж. К. Роулінг «Гаррі Поттер і філософський камінь», «Гаррі Поттер і таємна кімната».

Матеріали та методи дослідження. Матеріалом дослідження стали переклади двох романів британської письменниці Дж. К. Роулінг з циклу про Гаррі Поттера («Harry Potter and the Philosopher's Stone» та «Harry Potter and the Chamber of Secrets») українською мовою (перекладач В. Морозов). Вибір текстів романів жанру фентезі визначений завданнями дослідження. З'єднуючи в собі елементи міфу й чарівної казки, фентезі є одним із засобів формування в людині таких підстав життя, як мораль, етика, самоідентифікація з добром, моральні інтенції. Літературний твір фентезі є авторським втіленням світоглядних універсалій, які у своїй взаємодії й зчепленні задають цілісну узагальнену подобу людського світу. Загальний обсяг досліджуваного матеріалу становив понад 2500 сторінок, з яких у цілому було виділено та проаналізовано близько 100 текстових фрагментів.

У роботі використано комплексну методiku, що включає в себе метод лінгвістичного спостереження, який передбачає лінгвістичний аналіз тексту оригіналу, структурно-семантичний аналіз, зіставний аналіз, метод лінгвістичної інтерпретації одержаних даних. Добір емпіричного матеріалу базується на методі суцільної вибірки.

Результати та дискусія. Фентезійні твори про Гаррі Поттера є втіленням філософської ідеї, яка має бути збережена при перекладі. Одна з основних універсальних опозицій творів Дж. Роулінг — це боротьба темних і світлих сил, вічне протистояння «добра» та «зла», які представлені реаліями чарівного світу та викликають основні труднощі при перекладі.

Результати структурно-семантичного аналізу тематичних груп світоглядних універсалій, що створюють філософську концепцію твору фентезі, та лексичних одиниць, що актуалізують їх, дозволили виявити такі групи реалій.

Найбільш репрезентативним шаром виявилася лексика, яка називає ономастичні реалії — 35 % від загальної кількості лексичних

одиниць, що актуалізують універсальні опозиції творів Дж. Роулінг — протиставлення «добра» та «зла». З них 60 % належать до класу антропонімів: *Harry Potter, Hermione Granger, Ron Weasley, Neville Longbottom, Draco Malfoy, Vincent Crabbe, Gregory Goyle, Fleur Delacour, Albus Percival Wulfric Brian Dumbledore, Severus Snape, Minerva McGonagall, Alastor «Mad-Eye» Moody, Gilderoy Lockhart, Rubeus Hagrid, Filius Flitwick, Horace E. F. Slughorn, Pomona Sprout, Sybill Trelawney, Quirinus Quirrell, Sirius Black, Tom Marvolo Riddle, Dobby*.

30 % складають назви компаній, ресторанів, магазинів, тощо: *Gryffindor, Slytherin, Hufflepuff, Ravenclaw, Beauxbatons Academy of Magic, Room of Requirement, Flourish & Blotts, The Leaky Cauldron, Ollivander's, Quality Quidditch Supplies, The Three Broomsticks, The Hog's Head*.

Найменш репрезентативними в рамках даної групи є топоніми, частка яких дорівнює 10 %: *The Burrow, Hogwarts, Forbidden Forest, Diagon Alley, Knockturn Alley, The Shrieking Shack*.

Функціонування власних імен у тексті має свою специфіку. Так, імена та назви є невід'ємним елементом форми художнього твору, складовими стилю Дж. Роулінг, одним із засобів, що створюють художній образ. Вони несуть на собі помітно виражене значення навантаження, мають незвичайний звуковий вигляд, мають прихований асоціативний фон, тому власні імена в перекладах мають бути стилістично вірними та точними, відповідати всьому духу, ідеї, цілям твору, мають привносити характерний колорит, а іноді й певний спеціальний зміст, особливе значення, у якому концентровано виражена авторська ідея (Виноградов, 2004).

Лексика, яка називає побутові реалії, складає 25 % від аналізованої вибірки лексичних одиниць, що актуалізують універсальні опозиції твору. Найбільш репрезентативними в цій групі є назви житла та майна, а також їжі та напоїв (45 % і 40 % відповідно).

Лексика, що називає житло, майно: *The Mirror of Erised, The Marauder's Map, Time-Turner, Horcrux, Quick-Quotes Quill, Remembrall, Howler, Sorting Hat, Floo Powder, pensieve, Portkey, Sneakoscope*.

Лексика, що називає їжу, напої: *polyjuice potion, butterbeer, Bettie Bott's Every Flavor Beans, Chocolate Frog, Drooble's Best Blowing Gum, Pumpkin Pasties, Cauldron Cakes, Licorice Wands, Skiving Snack-boxes*.

Найменш репрезентативною в цій групі виявляється лексика, що позначає свята, ігри (15 %): *Quidditch, Queerditch Marsh, Bludger, Snitch, Quaffle*.

Лексика, яка називає етнографічні та міфологічні реалії, складає 23 % аналізованої вибірки лексичних одиниць, що актуалізують універсальні опозиції твору Дж. Роулінг.

Важливим та невід'ємним елементом у творі жанру фентезі є категорія заняття. Заняття — це ідея, укладена в певну формулу. Формулою найчастіше є слово або комбінація слів латинської мови. Вивчення лінгвістичної літератури дозволило віднести заняття до етнографічних реалій та виділити їх в окрему категорію (Коровашко). Ця категорія найбільш репрезентативна в цій групі реалій і складає 50 % від аналізованої вибірки лексичних одиниць, що актуалізують універсальні опозиції твору: *Авада Кедавра (Avada Kedavra), Круціо (Crucio), Імперіо (Imperio), Акціо (Accio), Алохомора (Alohomora), Люмос (Lumos), Вінгардіум Левіоза (Wingardium Leviosa), Заляктус (Stupefy), Протеро (Protego), Репаро (Reparo), Рідікулус (Ridikulus), Експекто Патронум (Expecto Patronum), Експеліармус (Expelliarmus), Алохомора (Alohomora), Локомотор Мортіс (Locomotor Mortis), Петрифікус Тоталус (Petrificus Totalus), Інсендіо (Incendio)*.

Етнічні та соціальні спільності і їх представники складають 35 % аналізованої вибірки: *Маг (Wizard), Анімаг (Animagus), Магл (Muggle), Сквіб (Squib), Ханівкровка (Half-blood), Маглонарожденний (Muggle-born), Бруднокровка (Mudblood)*.

Лексика, що позначає божества, казкові істоти, складає 15 % у рамках аналізованої вибірки: *Вейла (veela), Боггарт/Вризрак (Boggart), Домовий ельф (House-elf), Дементор (Dementor)*.

Категорії реалій світу та природи, державно-адміністративного устрою та громадського життя виявилися найменш репрезентативними в рамках даного дослідження (8 % і 9 % відповідно).

Реалії світу природи: *Скучечервь (Flobberworm), Тестрал (Thestral), Громамонт (erumpent), Акромантул (acromantula), Пастка Диявола (Devil's Snare), Гримуча верба (Whomping Willow)*.

Лексика, що називає реалії державно-адміністративного устрою та громадського життя: *Міністерство магії (Ministry of Magic), Грінготс (Gringotts); Орден Фенікса (The Order of the Phoenix), Смертежеру (Death Eaters), Дамблдорова армія (Dumbledore's Army, D. A.), Щоденний пророк (The Daily Prophet), Базікало (The Quibbler)*.

Структурно-семантичний аналіз тематичних груп світоглядних універсалій «добра» та «зла», що створюють філософську концеп-

цію твору фентезі, та лексичних одиниць-реалій чарівного світу, що актуалізують їх, визначив групи реалій, які склали корпус експериментальної частини цього дослідження. Матеріал дослідження перекладу універсалій під час перекладу англomовних романів Дж. Роулінг “Harry Potter and the Philosopher’s Stone”, “Harry Potter and the Chamber of Secrets” українською мовою обмежено трьома групами реалій чарівного світу — ономастичні реалії, побутові реалії, етнографічні та міфологічні реалії, які найбільш чітко актуалізують філософську концепцію твору, протиставлення світоглядних універсалій добра та зла, які є й найбільш презентабельним в аналізованому матеріалі дослідження.

При перекладі ономастичних реалій — найменувань різноманітних об’єктів магічного світу (магазинів, помешкань, предметів) — перекладач практично у рівному співвідношенні використовує такі типи описового перекладу, як: власне описовий переклад та комбінація транскрипції та описового перекладу у тексті твору.

Власне описовий переклад:

«We’ll all meet at *Flourish and Blotts* in an hour to buy your schoolbooks,” said Mrs. Weasley, setting off with Ginny.

— Зустрінемося всі за годину біля *літературної крамниці* і купимо там підручники, — сказала місіс Візлі, відходячи разом із Джіні.

Транскрипція та описовий переклад у тексті твору:

Not for the first time, an argument had broken out over breakfast at number four, *Privet Drive*.

Уже не вперше в будинку номер 4 на *вулиці Привіт-драйв, оповитою бирючиною*, сніданок розпочинався зі сварки.

Зіставний аналіз особливостей перекладу побутових реалій дозволяє констатувати: перекладач віддає перевагу власне описовому перекладу реалії безпосередньо в тексті твору:

«He sat down in the only remaining chair but leapt up again almost immediately, pulling from underneath him a moulting, gray feather duster — at least, that was what Harry thought it was, until he saw that it was breathing».

Він сів на єдиний вільний стілець, але майже відразу підскочив, діставши з-під себе виляючий сірий *віничок з пір’їн для змітання пилки*, принаймні, так здавалося Гаррі, аж поки він побачив, що той віничок дихає.

Для передачі поняття *secondhand*, яке хоча є розповсюдженим в сучасному україномовному просторі, має при цьому негативну коно-

тацію, для адекватного перекладу було використано більш нейтральне у стилістичному плані описове словосполучення:

«Well, we’ll manage,” said Mrs. Weasley, but she looked worried. «I expect we’ll be able to pick up a lot of Ginny’s things *secondhand*».

Нічого, купимо, — заспокоїла його місіс Візлі, хоч і виглядала стурбовано. — Думаю, що для Джіні ми майже все знайдемо в *крамниці, де продають комісійні товари*.

Щодо перекладу «залять» — словесних формул, які використовуються чарівниками при здійсненні магічних дій, то перекладач передає їх у транскрибованому вигляді. Тексти цих залять представлені переважно латинськими лексемами, а отже англomовним читачем вони сприймаються певною мірою як іноземні (щоправда, кореневі морфеми цих лексем досить часто нагадують їх англійські відповідники). Щодо сприйняття їх україномовним читачем, то для людини певною мірою обізнаної із латинськими запозиченнями в українській мові вони також будуть нести певну інформацію про сутність того чи іншого заляття. Поряд із транскрипцією досить нерегулярно додається описовий коментар:

«Harry hung back, with a vague feeling it would be unsporting to bewitch Malfoy while he was on the floor, but this was a mistake; gasping for breath, Malfoy pointed his wand at Harry’s knees, choked, “*Tarantallegra!*” and the next second Harry’s legs began to jerk around out of his control in a kind of quickstep».

Набравши повітря, Мелфой скерував свою паличку на його коліна і прошипів: «*Таранталегра!*» (*Танцюй, мов тебе вкусив тарантул!*). Наступної миті Гарріні ноги почали безконтрольно смикатися, мовби він танцював чарльстон.

«*Finite Incantatem!*» he shouted; Harry’s feet stopped dancing, Malfoy stopped laughing, and they were able to look up.

Фініте Інкантатем! — крикнув він, і Гаррі перестав танцювати, Мелфой — сміятися, й усі нарешті змогли роззирнутися довкола.

Переклад назв казкових істот в українському перекладі подається власне описово в тексті, без застосування додаткових прийомів перекладу:

Instead, he turned to his *house-elf*.

“We’re going, Dobby!”

He wrenched open the door and as the elf came hurrying up to him, he kicked him right through it. They could hear Dobby squealing with pain all the way along the corridor. Harry stood for a moment, thinking hard.

*Натомість Мелфой повернувся до свого ельфа, що мешкає вдома:
— Ходімо, Добі!*

Він рвучко відчинив двері, а коли ельф підбіг до нього, Мелфой копнув його ногою. Добі заверещав від болю, його стогони й зойки в коридорі не вибухали.

Незначний відсоток лексем, репрезентуючих етнічні та соціальні спільності і їх представників, перекладається прийомом калькування: *Half-blood — Нанівкровка, Muggle-born — Маглонарождений, Mudblood — Бруднокровка.*

Висновки. Зіставний аналіз особливостей перекладу реалій чарівного світу дозволяє констатувати: перекладач вдається до різних типів перекладу: власне описового перекладу, а також різних комбінацій описового перекладу: транскрипція та описовий переклад у перекладацькому коментарі, транскрипція та описовий переклад у тексті твору, графічне перенесення (збереження оригінального написання) та описовий переклад у тексті твору, калькування та описовий переклад у перекладацькому коментарі.

При перекладі ономастичних реалій — найменувань різноманітних об'єктів магічного світу (магазинів, помешкань, предметів) — перекладач практично у рівному співвідношенні, з невеликою перевагою на користь останнього, використовує такі типи перекладу, як: власне описовий переклад та комбінацію транскрипції та описового перекладу у тексті твору (40 % та 60 % відповідно).

Зіставний аналіз особливостей перекладу побутових реалій дозволяє констатувати: перекладач віддає перевагу власне описовому перекладу реалії безпосередньо в тексті твору, що складає 100 % від зафіксованих випадків перекладу даної групи реалій. Перекладач демонструє використання різних типів описового перекладу під час передачі етнографічних та міфологічних реалій. Щодо перекладу «заклять», то перекладач передає їх транскрибовано. Поряд із транскрипцією досить нерегулярно (лише у 20 % зафіксованих випадків перекладу даної групи реалій) додається описовий коментар.

Переклад казкових істот в українському перекладі подається власне описово в тексті, без застосування додаткових прийомів перекладу. Калькування застосовується у досить обмеженій кількості випадків.

Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що переклад є результатом комбінування стратегій (форенізації та доместикації) і прийомів перекладу.

Так, переклад чарівних реалій, актуалізуючих світоглядні універсалиї добра та зла, українською мовою має такі особливості: найбільш розповсюдженими типами перекладу є власне описовий переклад і транскрипція, описовий переклад у тексті твору та калькування, що приводить до повного розшифрування семантичного навантаження реалії для читача й свідчить про прагнення перекладача до адаптації твору до лінгвокультури перекладу (доместикації перекладу). Разом з тим перекладач досить часто зберігає оригінальне написання реалій, при цьому в більшості випадків не супроводжує їх описовим перекладом, що, безумовно, свідчить на користь форенізації перекладу (адаптація твору до лінгвокультури оригіналу).

У якості перспектив подальших розвідок розглядаємо розширення емпіричного матеріалу.

ЛІТЕРАТУРА

- Виноградов В. С. Перевод. Общие и лексические вопросы. М. : КДУ, 2004. 240 с.
- Володина Н. В. Концепты, универсалии, стереотипы в сфере литературоведения. URL: http://www.kniga.com/books/preview_txt.asp?sku=ebooks319044 (дата звернення: 25.05.2022).
- Кольцова И. Н. Социокультурные функции сказки. URL: <http://www.dissercat.com/content/sotsiokulturnye-funktsii-skazki> (дата звернення: 25.05.2022).
- Коровашко А. В. Заговоры и заклинания в русской литературе XIX–XX веков. URL: <http://kk.convdocs.org/docs/index-91999.html> (дата звернення: 25.05.2022).
- Солодуб Ю. П., Альбрехт Ф. Б., Кузнецов А. Ю. Теория и практика художественного перевода. М. : Издательский центр «Академия», 2005. 304 с.

WORLDVIEW UNIVERSALS IN LITERARY TRANSLATION

Olena Shuster

Master Student in Philology, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: lenochkazvezda15@gmail.com

Oleh Hapchenko

Master Student in Philology, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: akeenoir@gmail.com

Agata Rozhkova

Master Student in Philology, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”,
Odesa, Ukraine
e-mail: agatha.rozhkova@gmail.com

SUMMARY

The article is devoted to the study of the peculiarities of rendering linguistic manifestations of worldview universals in English-Ukrainian literary translation. The fantasy genre as the material of the study proves to be the author's embodiment of worldview universals, which, in their interaction and connection, set a holistic, generalized image of the human world. Worldview universals are categories that accumulate historically stored social experience. The system of worldview universals is the space in which a person of a certain culture evaluates, interprets and experiences the world, integrates all the phenomena of reality that appear in the sphere of his experience.

It has been proved that the fantasy work of J. Rowling is represented by the opposition of the “good” and the “evil”, which are constituted by the realities of the magical world. The results of the structural-semantic analysis of the thematic groups of the worldview universals that create the philosophical concept of the fantasy work and the lexical units that actualize them made it possible to set the following groups of realities: onomastic realities, everyday realities, ethnographic and mythological realities, the realities of the state-administrative system and public life.

The comparative analysis of the peculiarities of translation of the realities of the magical world suggests that the translator resorts to different translation techniques: actually descriptive translation, as well as various combinations of descriptive translation: transcription and descriptive translation in the translation commentary, transcription and descriptive translation in the text of the work, graphic transfer (preserving the original writing) and descriptive translation in the

text of the work, calque translation and descriptive translation in the translation commentary.

Key words: *fantasy genre, worldview universal, translation strategy, translation techniques.*

REFERENCES

- Solodub, Yu. P., Albreht, F. B., Kuznetsov, A. Yu. (2005). *Teoriya i praktika hudozhestvennogo perevoda* (Theory and practice of literary translation). Moskva: Izdatelskiy tsentr «Akademiya» [in Russian].
- Volodina, N. V. *Kontseptiyi, universalii, stereotipy v sfere literaturovedeniya* (Concepts, universals, stereotypes in literature studies) [in Russian]. URL: http://www.kniga.com/books/preview_txt.asp?sku=ebooks319044
- Koltsova, I. N. *Sotsiokulturnye funktsii skazki* (Social and cultural functions of a tale) [in Russian]. URL: <http://www.dissercat.com/content/sotsiokulturnye-funktsii-skazk>
- Vinogradov, B. C. (2004). *Perevod. Obschie i leksicheskie voprosy* (General and lexical aspects of translation). Moskva.: KDU. [in Russian].
- Korovashko, A. V. *Zagovoryi i zaklinaniya v russkoy literature XIX* (Spells in the Russian literature of the XIX century) [in Russian]. URL: <http://kk.convdocs.org/docs/index-91999.html>

Стаття надійшла до редакції 27.05.2022